

Impedir che cudeschs rumantschs vegnian vendids a l'ester

Cudeschs istorics en la Biblioteca chantunala

DA LUCIA WALTHER / ANR

■ **L'ultim numer dal «Bündner Monatsblatt» cumpiglia ina contribuziun sur da cudeschs istorics en la Biblioteca chantunala. Da quella resorta ch'èn grond dumber da cudeschs rumantschs èn arrivads là per impedir ch'els vegnian vendids a l'ester. Cun quest privel ha da far er la fundaziun da la Società retorumantscha.**

Da cudeschs istorics discursch'ins sch'i sa tracta d'ina stampa d'avant il 1900, scriva Christoph Jörg, l'anteriur directur da la Biblioteca chantunala a Cuira, en sia contribuziun cumparida dacurt en il «Bündner Monatsblatt»^{*)}. Dad in inventari, ch'ins ha stuì far per il «Manual dals cudeschs istorics en Svizra», resulta che circa in terz dals cudeschs da la Biblioteca chantunala èn cudeschs istorics (120 000 da 360 000 toms). L'inventari permetta però bleras conclusiuns anc pli interessantas, quai per exempel areguard dumondas da l'educaziun, da las enconuschientschas dal temp u areguard relaziuns socialas. Plinavant demussa el che donaziuns determineschan fermamain la temprada in ina biblioteca. Uschè è represchentà en la Biblioteca chantunala surtut la part reformada

da la classa sociala e scolada grischuna. «Colleziuns da cudeschs che derivan da personalitads u instituziuns catolicas èn in'exceptiun en la Biblioteca chantunala», scriva Jörg.

La Biblioteca chantunala è la successura da la Biblioteca da la scola chantunala evangelica, fundada dal 1804. Questa aveva pudì surpigliar cudeschs da la Biblioteca da la citad da Cuira che consistiva surtut da la donaziun dad Elisaeus Malacrida, in reverenda oriund da la Vuclina. L'ulteriura basa da partenza per la Biblioteca da la scola chantunala eran er oravant tut donaziuns davart da professers, da scolars e da fautors e per la pli pitschna part cudeschs cumprads en vista a l'instrucziun scolastica. Sco donatur privats ils pli importants menziuna Jörg tranter auters Johann Caspar von Orelli, Petrus Domenicus Rosius à Porta u Otto Carisch.

In coran en tudestg dal 1540

Durant il 19avel tschientaner han ultra da quai bleras instituziuns e societads surdà lur bibliotecas a la Biblioteca da la scola chantunala, tranter ellas il Philantropin da Marschlins. Sco exempel per la collecziun da cudeschs multifaria da questa scola che s'orientava vi d'ina pedago-

gia «moderna» numna Jörg in coran en lingua tudestga dal 1540. En in'autra direcziun è vegnida amplifigada la collecziun da la Biblioteca da la scola chantunala cun las donaziuns da la Societad economica dal Grischun e da la Societad grischuna per la perscrutaziun da la natira e da l'istorgia.

In grond stgazi da cudeschs rumantschs ha la Biblioteca chantunala – dal 1850 s'han unidas las bibliotecas da las scolas chantunales evangelica e catolica e dal 1883 è daventà londerora la Biblioteca chantunala – survegnì per als salvar. Sco ch'i para han ins vendì plunas da cudeschs rumantschs ad antiquariats a l'ester enturn il 1860. Dal 1866 era scrit en il «Fögl d'Engiadina»: «Igl è ina vargugna per noss pievel rumantsch ch'el venda ils paucs products ch'èn cumparids en nossa lingua per in pèr raps e ch'el als lascha emigrar a l'ester per adina.»

Surtut litteratura evangelica

Cun ils sforzs per salvar la litteratura rumantscha ha da far er la fundaziun dad in'uniun che s'engascha per il mantegniment da la lingua. Dal 1885 è dimena vegnida fundada la Società retorumantscha. Questa ha gidà fitg a la Biblioteca chantunala da rimnar e da tgirar la litteratura rumantscha. Dal 1895 ha ella tranter auter sustegnì l'acquisiziun da passa 600 cudeschs rumantschs dad in antiquariat tudestg. Era en il sector rumantsch para però la litteratura evangelica da predominar. Jörg renda attent al fatg ch'els Rumantschs reformads s'han servids ditg avant ils catolics da la stampa sco med da propaganda. Las emprimas traducziuns dal Vegl Testament respectivamain da l'entira Bibla èn cumparidas en l'Engiadina reformada dal 1560 e dal 1679. Che dals Rumantschs catolics saja cumparì in text pir dal 1618. Ch'i nu sa tractia però d'in text biblic, ma d'ina polemica cunter il catechissem reformà «Il vèr sulaz da pievel giuvan» da Stefan Gabriel, scriva Jörg.

Enturn il 1860 han ins vendì plunas da cudeschs rumantschs ad antiquariats a l'ester.

FOTO L. WALTHER

^{*)} Jörg, Christoph: Streifzug durch die historischen Buchbestände der Kantonsbibliothek Graubünden. Ein Beitrag zur Kulturgeschichte Graubündens des 16. bis 19. Jahrhunderts. In: Bündner Monatsblatt 3/2003.